

Advent

Visste du det?

När "lille jul" inträffar beror på var man firar den. I Sverige är benämningen numera nästan bortglömd, men bland finlandssvenskarna är det den stora krogjulbordsätarekvällen för föreningar, företag och gäng av skiftande slag och inträffar dagen före första advent. I Sverige var datering skiftande; kyndelsmässodagen, Luciadagen, Knutsdagen, Tomasdagen, trettondagen eller – vanligast och mest seglivat – dagen före julafton. Om man nu alls firar den längre så brukar det betyda ett "litet julbord" och/eller små, billiga julklappar eller godis till barnen.

Lustigt nog är advent, som är latin och betyder "ankomst", underförstått Kristi ankomst, strängt taget äldre än själva julen, i varje fall om vi avser den fastetid som i den katolska kyrkan infallit vid denna tid, adventsfastan. Redan innan man bestämt sig för att fira Kristi födelsedagsfest den 25 december hade man nämligen på sina håll i såväl Öster- som Västerland en epifaniefasta, d.v.s. en fasta som förberedelse inför firandet av Jesu dop och framträdande som Guds son på den dag som numera kallas trettondagen. Epifaniefastan är känd sedan 300-talet. Men så kom juldagen att på 400- och 500-talen tränga undan epifaniedagen i den västliga kyrkan och "övertog" då också dess fasta.

År 480 stadgade biskop Perpetuus av Tours att julfastan skulle börja redan efter Mårtenshelgen och hållas måndag, onsdag och fredag ända fram till jul. Men påvarna i Rom fann tydligen detta vara en onödigt lång period, så efter viss vacklan bestämdes adventsfastan, och därmed vår nutida adventstid, till fyra veckor, och så var fallet när kristendomen introducerades i Norden. Senare tycks julfastan ha avkortats ytterligare och inletts först i och med soluppgången den 13 december, Lucias dag.

I svensk folklig tradition spelade länge advent en mycket underordnad roll. Men det är med helger som med så mycket annat: deras popularitet går upp och ned utan att man egentligen kan förklara varför. När 1900-talet gick in var intresset för firande av allhelgona och advent ytterst svagt. Men under 1900-talets lopp har detta ändrats, och första advent har från 1920-talet blivit en av årets stora kyrkogångsdagar.

Svenska teologer har grunnat mycket över varför adventsfirandet fått ett så markant uppsving och vill inte gärna gå med på att det bara skulle bero på vår allmänna tendens att ta ut julglädjen i förskott eller på att första advent också är en juls kyltningssöndag. Men nog har dessa omständigheter bidragit! När svenskarna lämnade självhushållet, som producerade allt vad gårdens folk behövde, och övergick till penninghushållning, så medförde det att de gamla inomgårdsliga julförberedelserna ersattes av inköp från butiker. Man är givetvis i sin fulla rätt att tala nedsättande om kommersialiseringen av julen, men ingen lär väl kunna förneka att handlarnas gatu- och fönsterdekorationer ger de här decemberveckorna en festlig prägel.

Jul- eller adventskalender

Ett lyckokast med luckor

Jul- eller adventskalenderns saga börjar i slutet av 1800-talet med en liten tysk gosse, Gerhard Lang, som under veckorna före jul ständigt frågade sin ömma moder hur långt det var kvar till den dag när julklapparna skulle för-

ljuva hans tillvaro. Hon bakade då 24 små kakor, som hon lade ut på ett papper, där hon skrivit siffrorna 1–24. Sen fick lille Gerhard varje dag äta upp en kaka och kunde själv lätt räkna hur många dagar som återstod innan tomten skulle knacka på dörren.

Med tiden blev Gerhard affärsman och kom en dag att erinra sig sin mammas metod att slippa barnatjat i december. Han insåg att detta var någonting som man borde kunna göra pengar på. Alltså konstruerade han någon gång kring 1920 den första adventskalendern, som bestod av två pappersark, ett med bilder att klippa ut och ett med numrerade platser att klistra upp dem på. Succén blev oväntat stor, och han hittade snart på en bättre modell, den med luckorna och bakomliggande bilder, som vi bäst känner till (den kom på 1920-talet), och slutligen även den affärsmässigt mest givande varianten, den tredimensionella, där man kan lägga saker bakom luckorna, och som man kan ta mycket mera betalt för. Så småningom blev hans kalendrar så invecklade och dyra att ingen ville köpa dem längre, och så gick herr Lang i konkurs. Men då var adventskalendern en allmänt godtagen julartikel, som snart skulle erövra hela den julfirande världen.

När Henny Strömman på 1920-talet blev chef för Svenska flickscoutförbundet, som behövde tjäna pengar för sin verksamhet, kom hon att tänka på att Sverige saknade sådana leksaker. Då vände

Visste du det?

När Teskedsgumman gick som adventskalender på TV såldes över 1 miljon kalendrar.

Bilderna: Detalj av adventskalendern från 1944, tecknad av Aina Stenberg Mas-Olle. Teskedsgumman, tecknad av Björn Berg, 1970.

TV:s advents- och julkalendrar 1960–2005

- 1960: **Titteliture**
- 1961: **Julbåten Juliana**
- 1962: **Tomtefamiljen i Storskogen**
- 1963: **Den tänkande brevbäraren**
- 1964: **Lill-Stina på reportage i Storskogen**
- 1965: **Farbror Pekkas handelsbod (Diversehandeln)**
- 1966: **En småstad vid seklets början**
- 1967: **Teskedsgumman**
- 1968: **Klart spår till Tomteboda**
- 1969: **Hercules Jonssons storverk**
- 1970: **Regnbågslandet**
- 1971: **Broster Broster!**
- 1972: **Barnen i höjden**
- 1973: **I Mumindalen**
- 1974: **Rulle på Rullseröd**
- 1975: **Långtradarchaufförens berättelse**
- 1976: **Teskedsgumman**
- 1977: **Fem myror är fler än fyra elefanter**
- 1978: **Julius Julskötare (Kalenderhuset)**
- 1979: **Trolltider**
- 1980: **Det blir jul på Möllegården**

hon sig till konstnärinnan Aina Stenberg Mas-Olle, som på den första svenska kalendern lär ha avbildat sin egen gård Siljansnäs i Dalarna. Den kom ut till julen 1932 i 10 000 exemplar, som gick åt med sådan fart att konstnärinnan skulle komma att fortsätta med årliga kalendrar ända till 1964. Vid det laget var julkalendern väl etablerad i Sverige, och flickscouterna hade sedan länge fått konkurrens från andra producenter, men svårast blev nog den från Sveriges radio, som 1957 kom på idén att koppla en kalender till ett radioprogram. 1960 var televisionen färdig att efterapa radios succéprogram, och som ett mått på framgången kan nämnas att man 1962 sålde 360 000 kalendrar (ungefär som de senaste åren). Ibland väckte dessa TV-kalendrar – med tiden allt mer profana – våldsamma publikprotester. Därför bytte TV 1972 ut programtiteln till det, som man trodde, mer neutrala Julkalendern.

1934 ritade Anna Stenberg-MasOlle den första adventskalendern efter tysk förebild men med svenska julattribut. Beställare var Flickscoutförbundet, och samarbetet fortsatte till 1964. Då hade TV sedan 1961 tagit över rulljansen och bytte 1972 titeln till "julkalendern". Inga barn vet ju längre vad advent är.

Detta har dock inte kunnat hindra nya tittarstormar från att uppstå kring detta, kan det tyckas, harmlösa barnprogram. Särskilt våldsamma blev protesterna de år när man lät temat vara folktrons övernaturliga väsen eller alltför realistiska skildringar av julförberedelser i gången tid. Men där har också funnits alldeles klara publikframgångar, som t. ex. serien om "Teskedsgumman" 1967 (repris 1976), Beppe Wolgers dockprogram 1975 eller Magnus Härenstams, Brasse Brännströms och Eva Remaeus "Fem myror är fler än fyra elefanter" 1977.

På senare år har den typ av kalender som innehåller små fack med miniatyrleksaker eller godis bakom luckorna återkommit och tycks nu gå hem betydligt bättre än herr Langs motsvarigheter på 1930-talet. Låt oss så, när det gäller barnens längtan efter julafton, även nämna det med kalendrarna besläktade stearinljuset med dekor och datum på, av vilket man varje dag bränner ner några millimeter, tills man på julafton har hunnit ända ner till botten. Med den sortens "adventskalender" fick vi stifta bekantskap först efter andra världskriget och efter förebild från Danmark.

ADVENTSGRANAR, ADVENTSLJUS OCH ADVENTSKRANSAR

På 1870-talet introducerade man på Ersta diakonianstalt en ny helgsed i Sverige, adventsgranen, som med tiden skulle få åtskilliga varianter. Första advent tände man 7 ljus i granen i kyrkan, sedan 14, 21 och fjärde advent 28. I likhet med de flesta av våra julseder hade adventsgranen sina förebilder i Tyskland. I dag har vi ju förenklat den här ceremonien till de fyra ljusen i en stake som kan brinna i skolsalen, på predikstolen, i vardagsrummet eller varhelst man vill skapa stämning i vintermörkret. Den svenska adventsljusstaken är tidigast känd från svenska kyrkan i Paris, där sedermera ärkebiskopen Nathan Söderblom införde den 1896. Adventsljusens fortsatta spridning ut över Sverige under 1900-talet var i början knuten just till den kyrkliga sfären: prästgårdar, kyrkor och församlingshem. I dag har de, särskilt i städernas kontorshus, ersatts av elektriska trappstegsliknande fönsterilluminationer. En specialform på 1920- och 1930-talen var adventskransen, som var försedd med fyra ljushållare och virad med lingonris eller annat vintergrönt. I dag är det vanligen en ytterdörrsprydnadskrans som kallas adventskrans.

- 1981: **Stjärnhuset**
- 1982: **Albert och Herberts jul**
- 1983: **Lille Luj och Änglaljus i Strumpornas hus**
- 1984: **Julstrul med Staffan och Bengt**
- 1985: **Trolltider**
- 1986: **Julpussar och stjärnsmällar**
- 1987: **Marias barn**
- 1988: **Liv i luckan med julkalendern**
- 1989: **Ture Sventon privatdetektiv**
- 1990: **Kurt Olssons julkalender**
- 1991: **Sunes jul**
- 1992: **Klasses julkalender**
- 1993: **Tomtemaskinen**
- 1994: **Håll huvet kallt**
- 1995: **Jul i Kapernaum**
- 1996: **Mysteriet på Greveholm**
- 1997: **Pelle Svanslös**
- 1998: **När karusellerna sover**
- 1999: **Julens hjältar**
- 2000: **Ronny & Julia**
- 2001: **Kaspar i Nudådalen**
- 2002: **Dieselråttor och sjömansmöss**
- 2003: **Håkan Bråkan**
- 2004: **Allram**
- 2005: **En decemberdröm**

Janne Lööfs
illustration
till jul-
kalendern
1982, Albert
och Herberts
jul.